

BARMHARTIGHEID IN DE BIJBEL

*Lezing op de Zomerschool van TVG-Den Haag
op dinsdag 31 augustus 2021 in de Bosbeskapel, Den Haag*

INLEIDING

Ik wil het vanmiddag met jullie hebben over het bijbelse kernwoord: 'barmhartigheid', een woord dat steeds meer uit onze taal aan het verdwijnen is, maar ook steeds meer de zaak die ermee verbonden is. Ik houd dat niet voor een goede zaak.

Uit mijn voorstelronde hebben jullie al begrepen dat ik mij nieuwtestamenticus mag noemen, maar in het OT begonnen ben. Als het om het begrip 'barmhartigheid' gaat, wil ik dan ook zowel aandacht schenken aan het Oude Testament (= OT) als aan het Nieuwe Testament (= NT). Voor de pauze komt het thema 'barmhartigheid in het OT' aan de orde, na de pauze 'barmhartigheid in het NT', meer in het bijzonder 'barmhartigheid in het Lucasevangelie', omdat dat evangelie bekend staat als 'het evangelie van de barmhartigheid'. Nu heeft de evangelist die wij 'Lucas' noemen, nog een boek geschreven, en wel 'Handelingen der Apostelen', dus wil ik ook kijken hoe het thema van de barmhartigheid in dat werk aan de orde komt. Ik zal mij vooral op drie verhalen focussen, waarin het thema van de barmhartigheid prominent naar voren komt. Daaronder natuurlijk het verhaal dat bekend staat als 'de barmhartige Samaritaan'. Het eerste deel van de middag heeft meer het karakter van een lezing. In het tweede deel zal ik jullie ook aan het werk zetten.

DE EERSTE ASSOCIATIES

Als ik aan jullie vraag welk bijbelverhaal het eerst bij jullie naar boven komt, als het over barmhartigheid gaat, dan hoef ik niet lang op antwoord wachten, vermoed ik. Dan is dat ... het verhaal van 'De barmhartige Samaritaan', dat te vinden is in Lucas 10,25-37.

Vraag ik aan de r.k.-en naar de eerste associatie, dan zullen zij vast noemen: 'de zeven werken van barmhartigheid', ontleend aan Matteüs 25,35-40, het slot van Jezus' rede over de laatste dingen.

Een eerste conclusie is, dat ons gebruik van het woord sterk met het NT verbonden is.

EEN OUDERWETS WOORD DAT STEEDS MEER VERDWIJNT

Maar wat ik vaak hoor, is dat het een ouderwets woord, een woord uit de tale kanaäns, zoals ze wel zeggen. Dat wordt overigens al veel langere tijd gezegd, zo ontdekte ik, toen ik een boek in handen kreeg over barmhartigheid in het Matteüsevangelie – een boek dat inzet bij de zaligspreking van Jezus: 'Zalig de barmhartigen, want zij zullen barmhartigheid ondervinden' – . Het boek, een dissertatie van V. Balogh, stamt uit 1960. En hoe begint dat? 'Noch mehr überraschte uns aber, dass gerade dieses Wort in unseren modernen Sprachen, mindestens im täglichen Umgang, vor allem im bürgerlichen Sprachgebrauch, im Vergleich zur Bibelsprache, sehr zurückging, wenn nicht total verschwunden war'.

V. Balogh wijst op een verschil tussen onze alledaagse taal en de taal van de Bijbel. Hij zegt: in onze taal is het woordgebruik sterk teruggelopen om niet te zeggen compleet verdwenen, maar als je de Bijbel leest, dan kom je daar het woord 'barmhartig' nog met regelmaat tegen. Maar ook daarin is verandering gekomen, zo ontdekte ik enige tijd terug. Want in de nieuwste bijbelvertalingen kom je het woord nauwelijks nog tegen in tegenstelling tot de oudere vertalingen als de Statenvertaling en de NBG-vertaling van 1951. Kijk je in de Nieuwe Bijbelvertaling, in het OT, dan zie je dat, waar het Hebreeuwse woord 'rachoem' vroeger vertaald werd met 'barmhartig', er nu 'liefdevol' staat. En kijk je in de allernieuwste vertaling, de Bijbel in Gewone Taal (= BGT), dan heeft die daarvoor in de plaats het woordje 'goed'. Hoe vertalen zij die zaligspreking in het Matteüsevangelie (5,7)?

‘Het echte geluk is voor mensen die goed zijn voor anderen.
Want God zal goed zijn voor hen.’

In deze vertaling, de BGT, komt het woord ‘barmhartigheid’ helemaal niet voor! Zo doen we er als christelijke traditie zelfs nog aan mee dat het woord ‘barmhartigheid’ verdwijnt. Daar zou je je zorgen over kunnen hebben dat dit bijbelse begrip ‘barmhartigheid’ uit ons taalgebruik aan het verdwijnen is, omdat het er tevens op zou kunnen duiden dat de barmhartigheid zelf uit onze samenleving aan het verdwijnen is. Daar zou een andere waarneming goed bij passen, en wel dat het woord ‘onbarmhartig’ nog wel een bekend en een regelmatig in onze taal gebruikt woord is. Komt dat, omdat het veel vaker voorkomt dat mensen onbarmhartig zijn?

GEBRUIK IN DE LITURGIE

Dat zeg ik nou zo wel dat het woord steeds meer uit onze gewone én uit de bijbeltaal aan het verdwijnen is, in de liturgie is dat toch niet het geval. Elke zondag klinkt dat woord namelijk nog in onze vieringen, in de protestantse en in de rooms-katholieke liturgie. Het komt zelfs uit onze eigen mond, als we zingen:

‘Kyrie, eleison, Christe eleison, Kyrie, eleison’.

‘Kyrie’ is als zoals u weet de vocatief van ‘Kyrios’ en betekent ‘Heer’, zoals ‘Christe’ de vocatief is van ‘Christus’. En ‘eleison’ is de imperatief van de aoristus van het werkwoord ‘eleeó’. In de protestantse traditie vertaald met: ‘ontferm U’. De vertaling van deze latijnse zin is dus: ‘Heer, ontferm U, Christus, ontferm U, Heer, ontferm U!’ Dat is één van die zinnestukjes die in de Bijbel voorkomen, en die een plek hebben gekregen in de liturgie.

Ons zinnestukje: ‘Kyrie, eleison’ komt u verschillende malen in het NT tegen, en wel uit de mond van mensen die Jezus’ hulp inroepen. In de Nieuwe Bijbelvertaling is die oproep ‘eleison’ helaas steeds weergegeven met: ‘Heb medelijden met mij/ons’ (Mat. 15,22; 17,15; vgl. 18,33 (2x); 20,30.31; Luc. 16,24; 17,13; 18,38.39). Waarom helaas? Omdat daarmee het verband tussen bijbelvertaling en liturgie verbroken is.

BARMHARTIGHEID: EEN BELANGRIJK BIJBELS-THEOLOGISCH BEGRIP, DOOR PAUS FRANCISCUS WEER OP DE AGENDA GEZET

Het woord ‘barmhartigheid’ mag dan archaïsch overkomen, het mag uit onze taal aan het verdwijnen zijn, moeten we het woord ook maar laten vallen? Dat zou ik persoonlijk geen goede zaak vinden. Daar is het toch een te belangrijk bijbels kernwoord voor. Dat dat aan het verdwijnen is, mag best opmerkelijk genoemd worden, want praat je met mensen door over dit begrip, dan zal iedereen – nou laat ik niet overdrijven – dan zullen toch veel mensen zeggen dat barmhartigheid toch het hart/de kern van de joods-christelijke traditie vormt.

We mogen paus Franciscus dankbaar zijn dat hij dit woord en daarmee de zaak van de barmhartigheid weer centraal heeft gesteld met zijn pleidooi om 2016 te maken tot het Heilig Jaar van de Barmhartigheid. Hij deed dat, omdat hij, toen er een enorme vluchtelingenstroom over de Middellandse Zee naar Europa op gang kwam, grote zorgen had over de manier waarop er daarop in Europa werd gereageerd. Het was duidelijk, de paus vond dat op deze situatie alleen het woord ‘barmhartigheid’ paste.

VERGELIJKBARE WOORDEN

Als men dit woord toch wel als erg ouderwets ervaart, kan het ook door een ander woord vervangen worden. De Nederlandse taal kent tal van vergelijkbare woorden: ontferming,

mededogen, compassie, deernis, erbarmen, medelijden, clementie, bewogenheid. U mag kiezen wel woord u het meest aanspreekt. Ik vermoed dat dat het woord 'compassie' – het latijnse woord voor 'medelijden'! – is.

WAT IS BARMHARTIGHEID?

Wanneer je aan mensen vraagt wat zij onder 'barmhartigheid' verstaan, dan blijkt dat barmhartigheid vooral gezien wordt als iets dat zich tussen mensen afspeelt. Bij barmhartigheid denken velen vooral aan 'het bieden van hulp aan mensen die in nood zijn'. Het is, dunkt me, vooral het verhaal van de barmhartige Samaritaan dat aan dat beeld van barmhartigheid sterk heeft bijgedragen. Ik kom straks uitgebreid op dat verhaal uit Lucas 10 terug. Wat ook aan deze gedachte heeft bijgedragen zijn 'de zeven werken van barmhartigheid', zoals ze in de kerkelijke traditie worden genoemd. Ze zijn ontleend aan dat beroemde verhaal uit de eschatologische rede van Jezus in Matteüs 25,31-46. De hier aanwezige rooms-katholieke broeders en zusters kennen ze beter, vermoed ik, dan de protestantse, omdat deze werken in de katholieke kerk een grotere rol spelen.

Wat zijn die zeven werken? De hongerigen te eten geven (1), de dorstigen te drinken geven (2), de naakten kleden (3), de vreemdelingen opnemen (4), de zieken bijstaan (5), de gevangenen bezoeken (6) en de doden begraven (7). Het laatste werk vindt u niet in Matteüs 25 in tegenstelling tot de zes andere. De zevende: het begraven van de doden, is er later, en wel in 1207, door paus Innocentius III aan toegevoegd. Het stamt uit het bijbelboek (!) Tobit. Ze mogen dan '(de zeven) werken van barmhartigheid' worden genoemd, het woord 'barmhartigheid' vindt u niet in Matteüs. De formulering die u daar aantreft, is: 'Voorwaar, ik zeg u, in zoverre U dit aan één van deze mijn minste broeders (niet) hebt gedaan, hebt u het (ook) aan mij (niet) gedaan' (Mat. 25,40.45). Daarnaast is – in Mat. 25,44 – sprake van 'hem dienen – het werkwoord 'diakoneó' wordt daar gebruikt waar ons woord 'diaken' van is afgeleid. Het woord komt uit de mond van hen die niets gedaan hebben van dat alles: 'Wanneer hebben wij u niet gediend?' Aansluitend daarop zou je dus in plaats van 'werken van barmhartigheid' eigenlijk moeten spreken van 'diaconale werken'.

Wat je dus ziet, is dat die betekenis van 'barmhartigheid' als hulpbetoon, ook meespeelt om deze zes dingen uit Matteüs 25 te benoemen als 'werken van *barmhartigheid*'. Vandaar dat in een bespreking van 'barmhartigheid in het Matteüsevangelie' ook altijd dat hoofdstuk – Mat. 25 – wordt meegenomen/besproken.

DE BETEKENIS VAN HET BEGRIP

De vraag waar ik nu mee verder wil, is: welke betekenis heeft het begrip 'barmhartigheid' nu in de Bijbel? Heeft het daar ook die betekenis van hulpbetoon aan mensen in nood? Is het ook daar vooral iets dat zich tussen mensen afspeelt?

We zagen dat bij het woord 'barmhartigheid' allereerst nieuwtestamentische teksten naar voren komen. Het Oude Testament speelt daarin amper een rol. We moeten daar echter wel beginnen. Het vormt ten slotte de vooronderstelling van het NT. Nog scherper

gezegd, je kunt het NT zelfs niet eens goed verstaan, als je dat niet leest vanuit het OT. Ik kan u bij voorbaat zeggen dat dat verrassende dingen oplevert. Zo overkwam mij ten minste. Dus daar wil ik beginnen. Als ik het daarna over 'barmhartigheid in het NT' heb, dan beperk ik mij tot het Lucasevangelie. Dat heeft te maken met het feit dat Lucas wordt aangeduid als 'de evangelist van de barmhartigheid'.

BARMHARTIGHEID BEGINT BIJ GOD

Praat je met mensen over 'barmhartigheid' door, dan valt op dat mensen barmhartigheid vooral opvatten als iets dat zich tussen mensen afspeelt, misschien is het beter om te zeggen: zich af zou moeten spelen. Kijk je echter naar de Bijbel, kijk je naar het OT, dan zie je echt wat anders! Dan zie je namelijk dat het woord vooral gebruikt wordt als typering van God. Ik leg u een formulering voor die vast iedereen wel kent. U vindt hem de eerste keer in Exodus 34. Dat is het verhaal van de ontmoeting tussen Mozes en God op de berg, na het verhaal van het gouden kalf en Mozes die de twee stenen tafelen op de grond gooit. Het is de eerste keer in de Bijbel dat het bijvoeglijk naamwoord 'barmhartig' valt.

⁴ Toen hieuw Mozes twee stenen tafelen gelijk de eerste;
hij beklom vroeg in de morgen de berg Sinai,
zoals JHWH hem geboden had,
en nam de twee stenen tafelen in zijn hand.

⁵ En JHWH daalde neer in een wolk,
Hij stelde zich daar bij hem
en riep de naam van JHWH uit.

⁶ JHWH ging aan hem voorbij
en riep:

"JHWH, JHWH: God, barmhartig en genadig,
lankmoedig, groot van goedertierenheid en trouw,
⁷ die goedertierenheid bestendigt aan duizenden,
die ongerechtigheid, overtreding en zonde vergeeft ..."

Die formulering komt in totaal zeven keer voor in het OT: Ex. 34,6; Ps. 86,15; 103,8; 145,8; Jona 4,2; Joël 2,13; Neh. 9,17. De formule staat bekend als de 'Gnadenformel', maar met nog meer recht zou je hem 'de barmhartigheidsformule' kunnen noemen. Wij kennen de formule vooral uit een psalm die velen zeer dierbaar is: Psalm 103,8: 'Barmhartig en genadig is JHWH, lankmoedig en rijk aan goedertierenheid'.

Exodus 34 is de eerste keer. Deze verschilt van de zes andere keren in die zin dat alle andere zes keer het mensen zijn die dat van God zeggen. Hier zegt God het van zichzelf, waarbij we er nog wel aandacht voor dienen te hebben dat Hij geen 1^e persoon gebruikt, maar in de 3^e persoon spreekt!

ALMACHTIGE VADER > BARMHARTIGE VADER

Wat ik me eigenlijk nooit had gerealiseerd, maar het was me dan ook nog nooit opgevallen, is dat het *eerste* woord dat valt, als God zichzelf omschrijft, dat dat het woord 'barmhartig' is! Kijk je naar onze geloofstraditie, wat is dat het *eerste* woord dat van God gezegd wordt? Ik doel op de apostolische geloofsbelijdenis. Dat is het woord 'almachtige': 'Ik geloof in God de *almachtige* Vader.' Meer bijbels was het toch geweest, als men toendertijd – met die formule die zo vaak in de Bijbel voorkomt: 'Barmhartig en genadig is JHWH, lankmoedig en rijk aan goedertierenheid en trouw' – voor dat eerste woord uit die zinsnede gekozen had, en als de eerste zin van de apostolische geloofsbelijdenis had geluid: 'Ik geloof in God, de *barmhartige* Vader'. Het zijn woorden: barmhartig, genadig, lankmoedig, rijk aan goedertierenheid, die toch een heel ander beeld van God oproepen!

Het is overigens nog niet eens zó gemakkelijk om haarfijn de verschillen tussen die begrippen ‘barmhartig’, ‘genadig’, ‘lankmoedig’, ‘rijk aan goedertierenheid’, aan te duiden, nog afgezien van het feit dat die woorden ons tegenwoordig allemaal niet meer vertrouwd zijn. Ze liggen in betekenis uitermate dicht bij elkaar. Het zijn variaties op hetzelfde thema: van een God die op mensen betrokken is, die het werk dat hij begonnen is, niet loslaat, ook niet als mensen zich van hem afgekeerd hebben, zoals in Exodus 34 het geval is, toen ze na de uittocht uit Egypte zich een gouden kalf maakten. God dreigt dan om niet meer ‘in uw midden op te trekken’, en doet dat dan toch – op dringend verzoek van Mozes – omdat hij barmhartig en genadig is.

BARMHARTIG IS ZIJN WEZEN

Voor één aspect met betrekking tot Exodus 34 moeten we nog aandacht hebben, als gezegd wordt dat God zijn naam uitriep (v. 5). De naam van iemand drukt zijn wezen uit. Dus als Hij dat doet, als Hij zijn naam uitroept en zegt: JHWH, JHWH, God, barmhartig en genadig, lankmoedig, groot van goedertierenheid en trouw, die goedertierenheid bestendigt aan duizenden, die ongerechtigheid, overtreding en zonde vergeeft, dan drukt hij daarmee uit wie hij in wezen is. En als je dat van jezelf zegt, dan kan een ander, dan kan het volk Israël, daar ook op rekenen dan wel daarop een beroep doen.

Zou je de bijbelschrijvers vragen om te vertellen wie God is, dan zullen zij niet aarzelen om te vertellen dat dat zijn karakteristieken zijn: barmhartigheid, genade, geduld (= zijn uitstel van zijn toorn) en meedogen met mensen, in het bijzonder als zij hem met hun handelwijze teleurgesteld hebben. Want dan kan je in het laatste geval op je strepen gaan staan, dan kan je het de ander betaald gaan zetten, maar je kunt ook barmhartigheid tonen, helemaal als mensen een beroep op je doen.

Het woordje ‘hart’ in ‘barmhartigheid’ mag dan in het Hebreeuwse woord voor barmhartigheid niet voorkomen, maar het past daar om tal van redenen wel heel goed bij. Allereerst al, omdat je daardoor kan zeggen dat barmhartigheid het hart van God vormt, en daarnaast ook omdat het woord ons zelf bij het hart van God brengt, om niet te zeggen dat dat we hem daarmee in het hart kijken. En wat je dan ziet, dan zie je daar iemand tot wiens wezen het behoort om de hand over zijn hart te strijken. In hem hebben we namelijk van doen met iemand die niet anders kan doen dan zijn intense gevoel voor mensen uiten, tonen, zichtbaar maken.

Het lijkt me van buitengewoon belang om goed voor ogen te houden dat ‘barmhartig’ het allereerste is dat van God gezegd wordt, dat barmhartigheid de grondeigenschap van God is. Hij kan niet anders dan zijn moederlijke gevoelens voor mensen tot uitdrukking brengen. Waarom ik dat met elkaar in verbinding breng: ‘barmhartigheid’ en deze ‘moederlijke gevoelens’? Omdat in het Hebreeuwse woord voor ‘barmhartigheid’ het woord ‘rèchèm’ zit, dat ‘moederschoot’ betekent. Het gaat om de buik/alles wat daar van binnen zit, wat wij de ‘ingewanden’ noemen. En die zijn in Israël de plaats van de gevoelens, de moederlijke gevoelens in dit geval.

NIET ALTIJD BARMHARTIG

Barmhartigheid mag dan het wezen van God zijn, is Hij altijd barmhartig, heeft Hij altijd erbarmen? Nee, diverse keren wordt er ook van Hem verteld dat Hij geen erbarmen heeft. Hoe moet je dat daarmee rijmen? Dat maakt duidelijk dat God – net als de mens – ook wel eens tegen zichzelf in gaat. Dat ook Hij wel eens iets doet wat eigenlijk niet bij Hem past. Een opmerkelijke zegswijze in dit verband vond ik in Jesaja, waar God de barmhartigheid toch weer in tijd laat overheersen over de toorn/over het verlaten. Die toorn duurt een kort ogenblik, maar het erbarmen is eeuwig:

Jesaja 54,6

A 'Een kort *ogenblik* heb ik u verlaten,

B maar met veel erbarmen zal ik u tot mij nemen

A' In een uitstorting van toorn heb ik mijn aangezicht *een ogenblik* voor u verborgen,

B' maar met *eeuwige* goedertierenheid ontferm ik mij over u, zegt uw Losser, JHWH'

BARMHARTIGHEID TEGENOVER MEEDOGENLOOSHEID

Een aantal malen in het OT worden overwinnaars tot barmhartigheid/erbarmen met de overwonnenen opgeroepen: 1 Kon. 8,50; 2 Kron. 30,9; Jer. 6,23; 21,7; 42,12; 50,42. Het woord staat tegenover 'meedogenloos/wreed zijn' (רָצַח): Spr. 12,10; Jer. 6,23; 50,42.

JHWH mag dan vaak 'barmhartig' zijn en zo genoemd worden, over hem wordt ook een aantal malen het tegenovergestelde gezegd! Zo vergelijkt Hij zichzelf in Jeremia 30,14 met een 'meedogenloze'. En dat is ook wat Job God verwijt: dat Hij veranderd is in een meedogenloze (Job 30,21).

BARMHARTIGHEID DIE NIET DOOR IEDEREEN OP PRIJS WORDT GESTELD

Maar die barmhartigheid van God wordt niet door iedereen geaccepteerd. Dat maakt iemand als Jona duidelijk. Je vindt daar dezelfde uitdrukking als in Exodus 34, met dit verschil dat Jona, een profeet notabene, het niet kan hebben dat God barmhartig is. Dat past wel bij een zin die je in het OT kan tegenkomen (2 Sam. 24,14; 1 Kron. 21,13):

'Laat ons toch vallen in de hand van JHWH,
want zijn erbarmen is groot,
maar laat mij niet vallen in de hand der mensen.'

De zin met JHWH heeft wel een fundering: 'want zijn erbarmen is groot', maar niet die als er van mensen sprake is. Dat mag opmerkelijk heten. De suggestie is dat mensen onbarmhartig zijn, maar dat hoeft je niet expliciet te zeggen. Jezus zal later een soortgelijke uitspraak doen in een parabel in de gemeenterede. Dan heeft hij het eerst over de Heer (God) die barmhartig is, en vervolgens over de dienstknecht (mens) die geen erbarmen heeft met een mededienstknecht (Mat. 18,22-35).

Terug naar Jona 4. Als hij ziet dat de koning van Nineve berouw heeft, dan heeft God berouw over het kwaad dat hij de stad wilde aandoen, en doet Hij dat niet. En dan horen we Jona aan het begin van hoofdstuk 4, de verzen 1b-2:

'Maar dit mishaagde Jona ten zeerste en hij werd toornig.

² En hij bad tot JHWH en zeide:

"Ach, JHWH, heb ik dat niet gezegd toen ik nog in mijn land was?

Daarom heb ik het willen voorkomen door naar Tarsis te vluchten,

want ik wist, dat Gij een genadig en barmhartig God zijt,

lankmoedig, groot van goedertierenheid

en berouw hebbend over het kwaad."

BARMHARTIGHEID: SPAREN/ONTZIEN

Wat hier gebeurt, brengt me bij de vraag die ik eerder stelde: Wat nu moeten we onder barmhartigheid verstaan? Wat is barmhartigheid? In ons taalgebruik, zei ik eerder, heeft het de betekenis van 'betonen van hulp aan iemand die in nood is', maar hier in Jona 4 en op tal van ander plaatsen heeft het die betekenis niet.

Ik moet u in dit verband wijzen op het feit dat het OT niet één woord voor 'barmhartigheid' heeft, maar drie. Je hebt dus 'zich erbarmen', maar daarnaast heb je nog

een woord dat diverse keren vertaald wordt met ‘mededogen’, maar dat we ook dikwijls tegenkomen als ‘sparen’ en dan heb je ook nog het werkwoord ‘zich ontfermen’, dat veel vaker wordt weergegeven met ‘ontzien’. Je komt ze ook een aantal keren in een drieslag tegen (Jer. 13,14; 21,7): ‘sparen’, ‘ontzien’ en ‘zich erbarmen’.

Wat dat duidelijk maakt? Dat ‘barmhartigheid’ in het OT vooral die betekenis heeft van sparen/ontzien. Dat brengt me terug bij Jona, want even verderop in hoofdstuk 4 klinkt dat woord ‘sparen’ (v. 10.11)! God geeft eerst het voorbeeld van de wonderboom die hij spaart, op basis waarvan hij dan aan Jona kan uitleggen waarom hij de stad gespaard heeft. Dat is dus barmhartigheid: sparen/ontzien/stoppen met het brengen van kwaad/onheil dat je eigenlijk op grond van wat je eerder deed, verdiend had. Diezelfde connotaties vind je ook terug in Psalm 103, waar we in de verzen 8-9 dezelfde formule tegenkomen als in Exodus 34 en Jona 4:

- ⁸ Barmhartig en genadig is JHWH,
lankmoedig en rijk aan goedertierenheid;
⁹ niet altoos blijft Hij twisten,
niet eeuwig zal Hij toornen;
¹⁰ Hij doet ons niet naar onze zonden
en vergeldt ons niet naar onze ongerechtigheden;
¹¹ maar zo hoog de hemel is boven de aarde,
zo machtig is zijn goedertierenheid over wie Hem vrezen.
¹² Zover het oosten is van het westen,
zover doet Hij onze overtredingen van ons;
¹³ gelijk zich een vader ontfermt over zijn kinderen,
ontfermt zich JHWH over wie Hem vrezen.

De barmhartigheid bestaat daarin dat God niet altoos blijft twisten/niet eeuwig zal toornen. Hij doet ons niet naar onze zonden, en vergeldt ons niet naar onze ongerechtigheden. Kijk, dat is barmhartigheid, zoals dat ook voor al die andere begrippen uit de barmhartigheidsformule geldt, ze zijn een doorbreking van de vergelding.

JHWH ZORGT VOOR ERBARMEN ONDER MENSEN

Ter afronding van hoe er in het OT over barmhartigheid wordt gesproken nog twee opmerkingen:

(1) De eerste opmerking is dat, als het over barmhartigheid in het OT gaat, het een woord is dat voornamelijk voorkomt in relatie tot God. Hoe anders is dat bij ons, ik noemde dat al aan het begin, bij ons is het allereerst een woord dat thuishoort in de intermenselijke sfeer. Het komt maar een enkele keer voor in relatie tot mensen. En als dat het geval is, dan is het vaak dat er geen erbarmen is onder en met mensen. Vaak gaat het dan om het geen erbarmen hebben met kwetsbare mensen als grijsaards, moeders met kinderen, weduwen en wezen.

(2) We zagen eerder dat barmhartigheid van menselijke kant bepaald geen vanzelfsprekendheid is. Wat opvalt, is dat het een aantal keren in het OT voorkomt dat God degene is God die ervoor zorgt dat mensen barmhartig zijn. In dat geval is sprake van ‘schenken van barmhartigheid’. Soms zegt God het zelf toe dat Hij het aan iemand zal geven. Andere keren vragen anderen aan God dat Hij erbarmen schenkt. Als voorbeeld: Genesis 43,14, waar vader Jacob zegt:

‘En God, de Almachtige,
schenke u (= zijn zonen) barmhartigheid bij die man (= onderkoning Jozef),
opdat hij uw andere broeders laat gaan als ook Benjamin.’

En nog weer een aantal andere keren schenkt Hij erbarmen. Als voorbeeld moge Daniël 1,9 dienen:

‘Toen schonk God Daniël gunst en erbarmen bij de overste der hovelingen.’

LUCAS SLUIT AAN OP HET OT

We gaan naar het NT, naar het Lucasevangelie. En dan moet ik zeggen dat Lucas hij de allereerste keren dat hij het thema ter sprake brengt, gelijk aansluit bij het OT. Het thema van de barmhartigheid komt vooral in de lofzangen aan het begin van het Lucasevangelie aan de orde (1,49.55.72.78), in de lofzang van Maria, het Magnificat (1:46-55) en in de lofzang van Zacharias, in het Benedictus (1:68-79). En wat wordt daarin bezongen, in aansluiting op het OT? De barmhartigheid van God. Hiervoor wordt het Griekse woord ‘eleos’ gebruikt, dat van dezelfde stam komt als het woord dat nog altijd in de liturgie gebruikt wordt: ‘eleison’.

VERSCHILLENDE WOORDEN IN HET LUCASEVANGELIE

Nu is er een klein beetje een probleem, want wij vertalen ‘eleison’ met ‘ontferm U’, terwijl ‘eleos’ in de NBG-vertaling van 1951 en ook – heel opvallend – in de NBV vertaald wordt met ‘barmhartigheid’. Ik zou bij de gewoonte in de liturgie willen aansluiten, en dan dus ook ‘eleos’ vertalen met ‘ontferming’. Dan laat toch ook jij nu het woord ‘barmhartigheid’ verdwijnen? Nee, dat doe ik niet, want u moet weten dat Lucas het woord ‘barmhartig’ wel degelijk kent. Hij heeft het alleen als bijvoeglijk naamwoord: ‘oiktirmón’ (= ‘barmhartig’). Dat woordje komt maar twee keer in het Lucasevangelie voor: in de Veldrede (Luc. 6,36): ‘Weest barmhartig zoals uw Vader barmhartig is’. Het is die zin die het motto is gaan vormen voor het Heilig Jaar van de Barmhartigheid, dat paus Franciscus in 2016 instelde. De vertaling van ‘oiktirmón’ met ‘barmhartig’ lijkt me heel juist, en wel omdat de Griekse vertaling van het OT, LXX, het Hebreeuwse woord voor ‘barmhartig’ (‘rachoem’), met ‘oiktirmón’ heeft vertaald.

We zagen eerder dat in het OT verschillende woorden voor ‘barmhartigheid’ gebruikt worden (net zoals dat ook in onze taal het geval is). Ze worden daar – in het OT – vertaald met: ‘zich erbarmen’, ‘mededogen hebben’, ‘zich ontfermen’. Datzelfde geldt ook voor het NT. In het Lucasevangelie zijn er ook drie woorden: ‘ontferming’ en ‘barmhartig’. En dan is er nog een derde woord. Dat zou ik eigenlijk als eerste moeten noemen. Een heel bijzonder woord is dat, zo heb ik dat zelf tenminste altijd ervaren: ‘splanchnizomai’. Over de vertaling van ‘splanchnizomai’ bestaat de nodige discussie. De NBG’51 heeft: ‘met ontferming bewogen worden’. De vertaling ‘medelijden voelen’ in de NBV wil nog wel eens als te mager worden gezien. Dat geldt ook voor de vertaling ‘ten diepste begaan zijn’ van de Willibrordvertaling. In dat verband wordt er vaak op gewezen dat in dit werkwoord het woord ‘splanchna’ zit, dat ‘ingewanden’ betekent. De ingewanden worden in de oudheid gezien als de zetel van gevoelens en aandoeningen. Het verbum ‘betekent dus ... ondersteboven gegooid zijn, je maag keert ervan om, je voelt je ongemakkelijk ...’. K. Deurloo en N. ter Linden geven eerst een letterlijke weergave: ‘zijn ingewand werd bewogen’ om vervolgens te vertalen met ‘met ontferming bewogen worden’. Van deze vertaling moet echter gezegd worden dat het fysieke aspect (‘het buikgevoel’) er toch te weinig in doorklinkt. Zou je ‘esplanchnisthè’ dan niet moeten weergeven met ‘zijn innerlijk kwam heftig in beroering’? Het nadeel van deze vertaling is echter dat op deze manier niet goed te horen is om wat voor innerlijk gevoel het gaat, dat namelijk van het medelijden. Wie beide aspecten in de vertaling tot uitdrukking gebracht wil zien, zou ‘splanchnizomai’ kunnen vertalen met ‘een diep medelijden voelen’.

In het Lucasevangelie klinkt dat werkwoord 3x: in twee parabels, die de barmhartigheidsparabels genoemd worden: de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan (10,33) en de gelijkenis van de verloren zoon (15,20). Beide keren zijn ze in de NBV weergegeven met: 'kreeg medelijden'. De derde keer, beter gezegd, de eerste keer, komt het voor in het verhaal van de opwekking van de jongeman van Naïn (7,13). Daar wordt het in de NBV vertaald met 'werd door medelijden bewogen'.

Nu blijft het niet bij dat gevoel. Zij die medelijden/compassie hebben, doen daarna ook iets, ze handelen er ook naar. En dat handelen wordt nu vervolgens aangeduid met 'barmhartigheid' dan wel 'ontferming': 'eleos', tenminste dat gebeurt in het verhaal van de barmhartige Samaritaan. Ik zal u dat straks nog wat uitgebreider laten zien. Dat woord 'eleos' valt niet op de twee andere plaatsen, in het verhaal van de dodenopwekking en in de gelijkenis van de verloren zoon, hoewel ze daarna wel naar dat gevoel van medelijden handelen.

Samengevat, ook in het NT, in het Lucasevangelie komen drie woorden voor 'barmhartigheid' voor: het bijvoeglijk naamwoord 'barmhartig' ('oiktirmón'), het zelfstandig naamwoord 'ontferming' ('eleos') en het werkwoord 'medelijden hebben'/'van binnen diep geraakt worden' ('splanchnizomai'). Het laatste werkwoord drukt het bijbehorende gevoel uit. Met de andere twee gaat het om het bijbehorende handelen.

Het werkwoord 'splanchnizomai' komt alleen in de drie synoptische evangeliën voor: in Matteüs 6x, in Marcus 4x en in Lucas 3x. Het ontbreekt in het Johannesevangelie. In dit evangelie staat het woord 'liefde' centraal. In de synoptische evangeliën wordt het negen van de twaalf keer voor Jezus gebruikt: Mat. 9,36; 14,14; 15,32; 20,34; Mar. 1,41; 6,34; 8,2; 9,22; Luc. 7,13.

Nou ben ik er nog niet helemaal, als het om alle woorden gaat, die in dit verband gebruikt worden. Eén van die ontdekkingen die ik eerder deed, was dat Lucas twee verschillende woorden voor 'ontferming' heeft. Gaat het over de ontferming van God, dan gebruikt Lucas het woord 'eleos'. Gaat het echter over de ontferming van mensen, dan gebruikt Lucas een ander woord. U kent het allemaal. Ons woord 'aalmoes' is daar namelijk van afgeleid. Het gaat om het woord: 'eleèmosunè'. Zo wordt het ook vertaald, met: 'aalmoes', ook nog steeds in de NBV. Maar het gaat dus eigenlijk om een daad, een blijk van ontferming. In het Lucasevangelie komt het 2x (11,31; 12,33) voor. Maar vaker in Handelingen, 8x: 3,2.3.10; 9,36; 10,2.4.31; 24,17.

DRIE OPVALLENDE ZAKEN

Drie dingen vallen op, als we het totaal van plaatsen in Lucas-Handelingen beschouwen waarin van 'barmhartigheid' sprake is:

(1) De terminologie komt grotendeels voor in het *Sondergut* van Lucas: de lofzang van Maria (1,46b-55), de geboorte van Johannes (1,57-58), de lofzang van Zacharias (1,68-79), de Veldrede (6,20-49), de opwekking van de jongeman uit Naïn (7,11-17), het verhaal van de 'barmhartige' Samaritaan (10,25-37), het gesprek met de farizeeën (11,37-54), het gesprek met de leerlingen (12,22-34), de gelijkenis van de verloren zoon (15,11-32), het verhaal van de rijke man en de arme Lazarus (16,19-31), de reiniging van de tien melaatsen (17,11-19). Het enige verhaal waarin de term voorkomt, dat niet tot het *Sondergut* behoort, is de laatste keer dat het woord in het Lucasevangelie valt: het verhaal van de genezing van de blinde (18,35-43, vgl. Mat. 20,29-34; Mar. 10,46-52).

(2) De eerste twee woordgroepen komen in Lucas steeds voor in 'Wortberichten'. Anders gezegd, het zijn steeds verhaalpersonages die één van bovengenoemde woorden in de mond nemen: Maria (1,50.54-55), Johannes (1,71.78), de wetgeleerde (10,37), Jezus (6,36; 11,41; 12,33), de rijke man (16,24), de tien melaatsen (17,13), de blinde (18,38.39). Lucas 1,58 lijkt daarop de uitzondering te zijn. De verteller gebruikt hier namelijk de term ἔλεος maar doet dat met 'en haar burenen en verwanten *hoorden* dat de Heer zijn ontferming

aan haar had grootgemaakt' zodanig dat de lezer uit 'hoorden' (ἤκουσαν) begrijpt dat anderen dat gezegd hebben.

(3) De eerste keren dat het thema in het lucaanse dubbelwerk klinkt, gaat het over Gods ontferming, waarbij we ook nog moeten letten op de toon die klinkt. Het is namelijk in twee lofzangen dat Gods ontferming wordt bezongen: in het Magnificat (1,46b-55) en in het Benedictus (1,68-79). Je zou het op basis daarvan een hymnisch woord mogen noemen, in de lijn van het Oude Testament, waarin Gods barmhartigheid en ontferming in tal van Psalmen wordt bezongen: 25,6; 51,3; 69,17; 77,10; 78,38; 79,8; 86,15; 103,4.8; 111,4; 112,4; 119,77.156; 145,8.9.

OPDRACHTJE

Het brengt me bij de opdracht die ik jullie wil geven. Als het om het thema 'barmhartigheid' gaat, zijn drie teksten in het Lucasevangelie karakteristiek: het verhaal van de opwekking van de jongeling van Naïn (7,11-17), de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan (10,25-37) en de gelijkenis van de verloren zoon (15,11-32). Daarvoor gaf ik jullie de twee papieren met daarop de drie teksten. Het zijn mijn eigen vertalingen van deze passages. Ik heb twee vragen: *In welke verzen komt het thema van de barmhartigheid voor? Zoek het patroon dat in deze drie teksten rond het thema aanwezig is.* Het patroon bevat vier elementen. Als ik een hint mag geven, let op de werkwoorden die met betrekking tot het thema voorkomen.

(1) het zien van de betrokkene (Luc. 7,13; 10,33; 15,20),

(2) een diep medelijden hebben met hem/ diep van binnen geraakt worden (Luc. 7,13; 10,33; 15,20),

(3) toegaan/snellen naar de betrokkene (Luc. 7,14; 10,34; 15,20)

(4) het bieden van hulp aan de betrokkene (Luc. 7,14-15; 10,34-35; 15,20), hoe dat vorm krijgt, is verschillend in elk verhaal:

(a) in 7,11-17 in de vorm van oproepen zowel tot de weduwe als de jongeman en in de vorm van handelingen zowel ten behoeve van de jongeman als van de weduwe (vv. 14-15);

(b) in 10,25-37 krijgt de ontferming vorm in het behandelen van de wonden door er olie en wijn op te gieten, het plaatsen van de man op zijn rijdier om hem naar een herberg te brengen en hem aldaar te verzorgen, waarna hij zelf weggaat, maar de herbergier geld geeft om de man verder te verzorgen en hem belooft bij terugkomst te vergoeden, wat deze aan meerkosten mocht hebben. In het verhaal van de barmhartige Samaritaan wordt dat aan het slot getypeerd als dat hij hem ontferming betoonde. Die zegswijze ontbreekt in de andere twee verhalen.

(c) in 15,11-32 wordt de ontferming zichtbaar als de vader zijn jongste zoon om de hals valt, hem kust, en hem in zijn waardigheid als zoon herstelt door hem het beste kleed te geven, een ring aan zijn hand te doen en voor schoenen aan zijn voeten zorgt, waarna hij een groot feest organiseert, blij als hij is dat zijn zoon die eerst 'dood' was, nu weer 'levend' is geworden.

Dit patroon heeft Vincent de Haas ooit fraai getypeerd als 'de beweging van de barmhartigheid'.

DE BARMHARTIGE SAMARITAAN

Het verschil tussen die twee, tussen de goddelijke en de menselijke ontferming, brengt me vervolgens bij het ultieme verhaal van de barmhartigheid: de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan (10,30-35). Wat ik zo opvallend vind aan de pauselijke bul over de barmhartigheid dat paus Franciscus toch niet *dit* verhaal het meest centrale bijbelverhaal laat zijn, maar de gelijkenis van de verloren zoon, terwijl daarin het woord 'ontferming' of

'erbarmen' ontbreekt! Maar ik moet er wel in alle eerlijkheid bij zeggen: de zaak van de ontferming niet. We zeiden eerder dat de vader ook handelt overeenkomstig zijn gevoel. Wij beleven het verhaal van de barmhartige Samaritaan toch vooral als een verhaal over ontferming tussen mensen, maar daar zou ik vanmiddag een vraagteken achter willen zetten. Ik hoop u dat zo te laten zien. Ik lees u het verhaal, dat u uit twee delen bestaat, eerst voor, in een eigen vertaling.

Deel I

- 25 En zie, een wetgeleerde stond op, hem verzoekende,
zeggende:
 'Meester, wat moet ik gedaan hebben
 om eeuwig leven te beërven?'
- 26 Hij dan zei tot hem:
 'In de wet,
 wat staat er geschreven?
 hoe leest u dat?'
- 27 Hij dan zei ten antwoord:
 'U zult liefhebben
 de Heer, uw God,
 vanuit heel uw hart
 en met heel uw ziel en met heel uw kracht en met heel uw verstand
 en uw naaste als uzelf.'
- 28 Hij zei hem dan:
 'Juist hebt u geantwoord.
 Doe dit
 en u zult leven.'

Deel II

- 29 Hij dan, omdat hij zich wilde rechtvaardigen, zei tot Jezus:
 'En wie is van mij de naaste?'
- 30 Daarop hernam Jezus en zei:
 'Een zeker mens daalde af van Jeruzalem naar Jericho
 en viel in de handen van rovers,
 die hem niet alleen uitschudden,
 maar ook slagen gaven en weggingen,
 terwijl zij hem halfdood lieten liggen.
- 31 Bij toeval daalde een priester af langs die weg;
 toen hij hem zag,
 ging hij er aan de overkant langs.
- 32 Evenzo ging ook een Leviet langs die plaats;
 toen hij [hem] zag,
 ging hij er aan de overkant langs.
- 33 Doch een Samaritaan, die onderweg was, kwam langs hem
 en toen hij [hem] zag
 raakte hem dat diep van binnen.
- 34 Bij hem gekomen
 behandelde hij zijn wonden door er olie en wijn op te gieten.
 Na hem op zijn eigen rijdier gezet te hebben,
 bracht hij hem naar een herberg
 en verzorgde hem.
- 35 De volgende dag gaf hij de herbergier twee denarie en zei:

‘Verzorg hem,
en wat u ook maar aan meerkosten mocht hebben,
ik zal u die op mijn terugreis betalen.’

36 Wie van deze drie dunkt u dat de naaste is geworden
van de man die in handen van de rovers was gevallen?’

37 Hij zei:
‘Die hem de ontferming bewezen heeft.’
Jezus zei tot hem:
‘Ga heen,
doet u evenzo.’

TWEE DELEN

Het verhaal bestaat uit twee delen: (1) vv. 25-28 en (2) vv. 29-37.

Beide vertonen een gelijk patroon:

- eerst een vraag van de wetgeleerde (v. 25 // v. 29),
- dan een wedervraag van Jezus (v. 26 // vv. 30-36),
- vervolgens het antwoord van de wetgeleerde (v. 27 // v. 37a),
- waarna Jezus de wetgeleerde een opdracht mee geeft (v. 28 // v. 37b).

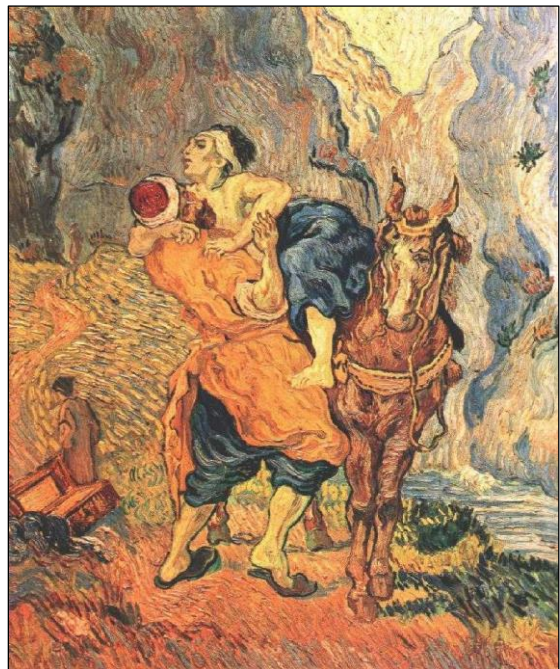
WAT VALT OP?

(1) Het is het enige verhaal in Lucas waar zowel sprake is van mensen bij wie geen medelijden opkomt en die zich dan ook niet zullen ontfermen, als van iemand bij wie dat alles wel het geval is. Daarbij valt op dat het in het eerste geval gaat om een priester en een leviet, en in het andere geval om een Samaritaan. Kortom, het gaat om mensen bij wie je genoemd gedrag niet zou verwachten. De Samaritaan mag op grond van dit verhaal bij ons dan een positieve connotatie hebben, binnen het jodendom van die tijd heeft hij die positieve klank absoluut niet. Wat het verhaal daarmee zichtbaar maakt, is dat de ontferming niet komt van de kant waarvan je het eigenlijk verwacht, maar wel van een kant waarvan je het helemaal niet verwacht.

(2) Het gaat hier over een man die zelfs niet meer in staat lijkt om te roepen: ἐλέησόν με. We moeten daaraan toevoegen dat er ook niemand in de buurt is tot wie hij kan roepen: ‘Ontferm u over mij!’

(3) Ik wil u op iets bijzonders wijzen, en wel op het woordje ‘evenzo’. U vindt het 2x: in vers 32 en in vers 37. Eerst is er sprake van de priester en daarna van de leviet die ‘evenzo’ doet. Er is geen verschil tussen die twee. Je leest precies hetzelfde over de een als de ander (v. 31 en v. 32). En nu – aan het slot – moet de wetgeleerde notabene ‘evenzo’ handelen als de Samaritaan, de man die binnen het jodendom van die tijd een geheel negatief beeld heeft! Die Samaritaan notabene moet hij navolgen!

(4) Nadat Jezus het verhaal over de reactie van de priester, leviet en Samaritaan verteld heeft, stelt hij de wetgeleerde de vraag: ‘Wie van deze drie, dunkt u, is de naaste geworden van degene die in handen van de rovers was gevallen?’ De omkering in vraagstelling is verrassend: van ‘Wie is mijn naaste?’ (v. 29) naar ‘Wie van deze drie, dunkt u, is de naaste

geworden van degene die in handen van de rovers was gevallen?’ (v. 36) Van de theoretische vraag naar het object gaat het naar de praktische vraag van het subject. Het gaat er niet om *over wie* men zich ontfermt, maar *dat* men zich ontfermt wie dat ook is.

(5) We zeiden eerder dat als het zelfstandig naamwoord ‘eleos’ voorkwam, het steeds Gods ‘eleos’ betrof en dat als Lucas het over de menselijke ontferming heeft, dat hij dan het woord ‘eleèmosunè’ gebruikt. Wat nu treft, is dat de wetgeleerde niet het woord voor de menselijke ontferming gebruikt (‘eleèmosunè’), zoals je zou verwachten, maar het woord voor de goddelijke ontferming (‘eleos’)! Kortom, op grond van het lucaanse gebruik van de ontfermingsterminologie zijn er ernstige bedenkingen om de gelijkenis zo zonder meer te rangschikken onder ‘menselijke ontferming’, zoals Burgraeve en Van Hulst doen. Het verhaal van de ‘barmhartige’ Samaritaan (10,25-37) mag dan gelden als hét verhaal in het Lucasevangelie van de gevraagde menselijke barmhartigheid en dus thuishoren in de paragraaf ‘Menselijke ontferming’, maar dat is misschien toch minder eenduidig dan op eerste gezicht lijkt.

(6) Het antwoord van de wetgeleerde is verrassend. De lezer verwacht: ‘De Samaritaan’, maar in plaats daarvan klinken woorden die in het Lucasevangelie alleen van God gezegd worden: ‘Hij die hem de ontferming heeft betoond’ (10,37, vgl. 1,72). Het bepaalde lidwoord τó dat aan ἔλεος voorafgaat, mag opvallend genoemd worden. Het gaat om de ontferming van God die eerder in het evangelie (1,50.54-55.58.78) aan de orde is geweest. Als de wetgeleerde dus hier dit woord ἔλεος gebruikt dat Lucas in zijn eerste hoofdstuk voor God heeft gebruikt, dan begrijpt de lezer dat deze Samaritaan precies zo handelt als God (vgl. 6,36). De Samaritaan heeft de halfdode man de ontferming van God betoond. Het maakt de tegenstelling tussen de twee vertegenwoordigers van God, de priester en de leviet – zij die geen compassie hadden – en de Samaritaan die dat wel deed, nog opmerkelijker.

OPROEP TOT BARMHARTIGHEID

Nog voor één punt uit het Lucasevangelie vraag ik aandacht. Ik noemde de tekst al eerder: de oproep die Jezus doet in de Veldrede. Het zijn de enige twee keren dat Lucas het woord ‘oiktirmón’, ‘barmhartig’ gebruikt: ‘Weest barmhartig zoals uw Vader barmhartig is’ Ik maak daar nog graag een drietal opmerkingen bij:

(1) Het zijn de enige twee keer in het Lucasevangelie dat het woord ‘barmhartig’ voorkomt! Ik zeg dat, terwijl ik me realiseer dat dat het gevolg is van de manier waarop ik de barmhartigheidstermen heb vertaald. En ik herhaal: Jezus gebruikt hier het woord dat in de LXX steeds bij God wordt gebruikt!

(2) Het is deze oproep die precies in zit tussen de goddelijke ontferming (‘eleos’) waarmee Lucas begint en de menselijke ontferming (‘eleèmosunè’) die verderop in het evangelie aan de orde komt. Me dunkt, dat is niet voor niets dat Lucas dat zo doet. Mag ik het zo formuleren, deze oproep tot barmhartigheid vormt de brug tussen de goddelijke en de menselijke ontferming. En daarbij moet dan genoteerd worden dat in de oproep die twee, goddelijke en menselijke barmhartigheid in één zin/bij elkaar voorkomen.

(3) Wat vraagt Jezus van zijn leerlingen? Dat zij op dezelfde wijze als deze Vader barmhartig zijn. Wat hij wil is, dat de eigenschap die de grondeigenschap van zijn en onze Vader is, ook onze grondeigenschap zal zijn. U en ik mogen weten dat Hij, onze Vader, barmhartig is. Waar hij ons toe oproept, dat is dat die eigenschap ook bepalend is voor ons. Dat het wordt: Zo Vader, zo zoon.

ZO VADER, ZO ZONEN EN DOCHTERS

Tot slot. De pauselijke bul heet ‘Misericordiae Vultus’. Dat is Latijn voor: ‘Het gelaat (vultus) van de barmhartigheid (misericordiae)’. In de pauselijke bul is dat de omschrijving van Jezus: Hij, Jezus, is dat gelaat van de barmhartigheid. Maar kijk je naar het Lucasevangelie,

dan valt op dat het woord 'barmhartigheid' of 'ontferming' nergens voor Jezus wordt gebruikt. Alleen de gevoelsterm komt bij hem voor, in het verhaal van de dodenopwekking (7,13): 'hij kreeg compassie met haar'. Het is veel minder – in het Lucasevangelie althans – dat Jezus als 'gelaat van de barmhartigheid' getekend wordt. Lucas en Jezus laten dat woord 'barmhartig' helemaal alleen voor God de Vader. Wat zij willen, dat is dat het wordt: zo Vader, zo zonen en dochters. Kortom, de oriëntatie ligt op ons! Dat wij barmhartig zullen worden zoals onze Vader.

NICO RIEMERSMA
www.nicoriemersma.nl